

Droom **Frans Copijn** (1899-1979) gerealiseerd:

Het boek van de aarde

Fotografie: Peter Cox © Frans Copijn Stichting

het ontsluiten van 150 zorgvuldig gekoesterde aquarellen

Frans Copijn ging zijn eigen weg. Hij wilde géén boomkweker worden, zoals zijn familie, maar kunstschilder! Hij zag het als zijn levenstaak een 'boek van de aarde' te schilderen. Een serie aquarellen van landschappen, bloemen en geneeskruiden, waarin hij de overweldigende schoonheid van de natuur wilde tonen. Elk schilderij beginnend met het in zich opnemen van de stemming ter plekke – een stemming die hij vervolgens op het doek probeerde te vangen in een veelheid van over elkaar aangebrachte laagjes. Hanneke van der Werf, zelf kunstenaar, bezoekt een van de rond Copijns werk georganiseerde exposities.

Frans Copijn in zijn atelier in Groenekan

Arnica montana, Juni 1959

Welgelegen, Stubbenkammer, NO kust Rügen, 17-9-1949 (geschilderd februari 1954)

Kreidefelsen, Stubbenkammer, NO kust Rügen, 17-9-1949 (geschilderd februari 1954)

Mijn bureau ligt vol aantekeningen ter voorbereiding van een geplande teken- en schilderweek in de Italiaanse Alpen. Vlak voor vertrek naar Italië hoor ik over de honderdvijftig aquarelwerken van landschappen, granen, geneeskruiden en bloemen die Frans Copijn (1899-1979) in een periode van dertig jaar schilderde – door hem zelf verzameld in een grote map, die hij aanduidde als 'Het boek van de aarde'.

Als iemand een van de werken in deze map wilde kopen, schilderde Frans het schilderij, zoveel mogelijk gelijkend, nog een keer, zodat hij zelf het origineel kon behouden. Vanaf zijn zeventigste noemde hij 'Het boek' voltooid. Zijn taak was volbracht. Maar de aquarellen zelf zouden nog tientallen jaren grotendeels ongezien in een kluis moeten wachten. Tot 2025! Nu is het zover! Postuum is alsnog het werk uitgekomen dat Copijn al die jaren in gedachten heeft gehad, en wel onder de door hem bedoelde titel: *Het boek van de aarde*. De originelen zijn te bewonderen in een tweetal exposities.

Geode

In een rustige winkelstraat te Zeist vind ik

edelsteenwinkel Karbonkel. In de winkel word ik hartelijk begroet door Wendela Copijn, Frans' kleindochter. Ze wijst me de weg langs rijen kleurrijke stenen, een gang door, tot in een ruimte achterin. Als ik er binnenloop moet ik denken aan een *geode*.

Zo'n brok steen die er aan de buitenkant heel gewoontjes uitziet, maar die bij openbreken vol kristallen blijkt te zitten. De buitenkant van de winkel bereid je als bezoeker niet voor op de lichtgevende waternverfwerken die hier de muren sieren en je toestrallen op het moment dat je er binnenstapt.

Bij binnenkomst weet ik even niet waar ik eentje die aan een plant doet denken. In het midden een prachtige schilderzeel; niet zo'n rechte zoals we die allemaal kennen, maar eentje die aan een plant doet denken. Ik ook kijk, zie ik liefdevolle aandacht.

Ik denk aan de aanwijzingen die ik in mijn voorbereiding voor de aankomende schilderweek heb opgeschreven: 'Als je kijkt naar een plant, voel de plant dan ook; aai de plant met je aandacht, terwijl je zijn vorm verkent'.

Overall om me heen zie ik hier 'geaaid' natuur. Deze man barstte van de liefde. Er straalt zoveel rust uit zijn werk dat ik hem in mijn verbeelding in stilte zie zitten in de natuur – terwijl hij elke berg, elke boom, elk grassprietje met zijn aandacht aait.

Welgelegen

Nu ik dit schrijf, denk ik terug aan de open blik van zijn kleindochter, en haar fascinatie voor stenen. Ik fantaseer haar opa door haar heen. De hele familie Copijn heeft iets met natuur. Stenen, bijen, maar vooral bomen. Frans' voorouders hadden een boomkwekerij. Hijzelf groeide op in de weelderige tuin van het familiehuis Welgelegen in Groenekan, met zijn grote diversiteit aan planten en fruitbomen. Kruiden, bomen, rupsen, bijen, alles werd zorgvuldig door hem bestudeerd en nagetekend.

Biologie leek een logische studiekeuze. Studeren ging hem makkelijk af, hij maakte er vrienden voor het leven, maar de studie zelf voltooide hij niet. Frans wil naar de kunstacademie. Op de Rijksacademie in Amsterdam leert hij het ambacht. Vele uren worden hier ingeruimd voor het natekenen van de grote meesters, gipsbeelden en naaktmodellen. Ondertussen raakt hij via een tante bekend met de antroposofie.

healthy filtered water
yumeau

Drink more, waste less

Lekker en gezuiverd water drinken? Vrij van ongewenste stoffen, maar wel met de nodige mineralen? Zonder gesjouw met plastic flessen en op een duurzame manier geproduceerd? Dan is het Yumeau waterfiltersysteem echt iets voor jou. Voor bronwaterkwaliteit gewoon bij jou thuis.

Handgemaakt

Duurzaam

Exclusief

Kwaliteit

Lekker, gezuiverd water

De waterfiltersystemen van Yumeau worden in Nederland op ambachtelijke wijze gemaakt, van natuurlijke materialen.

Met het Doulton filterelement filteren de Yumeau waterfiltersystemen een lange lijst van onzuiverheden uit het water en zorgen ervoor dat het water echt lekkerder, zachter smaakt. En dat voor maar een paar cent per liter!

- PFAS/PFOA
- Bacteriën
- Medicijnresten
- Hormonen
- Pesticiden
- Herbiciden
- Zware metalen (zoals lood)
- Microplastics
- Kalk

Kijk voor jouw handgemaakte waterfilter op yumeau.nl

'Soms schilderde hij wel honderd lagen over elkaar, voordat de door hem ervaren stemming voelbaar in het schilderij verscheen'

In 1922 woont Frans een lezing bij van Rudolf Steiner in Den Haag. Het moet hem aangesproken hebben, want direct na zijn studie vertrekt hij naar Dornach, het centrum van de antroposofie. In zijn nieuwe woonomgeving zoekt hij samen met andere kunstenaars naar een beeldtaal die iets zichtbaar zou kunnen maken van de werkelijkheid achter het fysiek waarneembare.

Frans' dochters Urte en Fionna zeggen er dit over in *Het boek van de aarde*: 'Hij begon altijd te schilderen met een heel tere, bijna onzichtbare kleur blauw. Nadat deze laag was opgedroogd volgde de tweede laag, totdat er uiteindelijk een vaag patroon ontstond. Vervolgens ging hij verder met een even delicaat geel of rood. Deze lagen waren bijna onzichtbaar. Hij vertelde dat hij soms wel honderd lagen over elkaar heen schilderde, voordat uiteindelijk de door hem ervaren stemming voelbaar in het schilderij verscheen.'

Zacht licht

Strakjes ben ik vijf dagen met een kleine groep in de Italiaanse bergen aan het tekenen. Iedereen die ooit een bergkam

bestudeerd heeft, weet dat die per moment volledig van vorm kan veranderen. Ochtendgloren, een regenwolk, felle zon of juist gefilterd licht doen het hele voorkomen van een berg veranderen. Dat verlopen van de tijd beleefde Frans Copijn ook door een plant een seizoen lang te volgen. Hij zaaide grassen en kruiden, verzorgde ze en bracht ze tot volle wasdom. Bij een van de tarweschilderijen is duidelijk te zien hoe hij de aren in verschillende rijpingsstadia geschilderd heeft.

Kijkend naar de aquarellen van granen en kruiden verbaas ik me erover hoe zichtbaar hij de wortels heeft weergegeven. Zo perfect in vorm dat ik ze bijna kan voelen. In mijn eigen tuin trek ik regelmatig (on)kruid uit. Bij het zien van Frans' aquarellen is het haast alsof mijn lichaam zich herinnert hoe de wortels voelen en ruiken. Even ben ik in mijn eigen tuin in plaats van in de expositieruimte.

En dan zie ik ook het zachte licht dat de wortels in Frans' werk lijken te geven. En als ik dat licht eenmaal heb opgemerkt, kijk ik rond en zie ik het licht ineens overal. Het lijkt of hij een soort aura's om de planten heeft geschilderd. Zou hij dat echt zo gezien hebben, vraag ik me af.

De uitnodiging is niet alleen om een boom of een kruid of een landschap te tekenen, maar om even die boom, dat kruid of dat landschap te zijn

Ogentroost, Euphrasia officinalis, Gerswalde, 1941

Frans' dochter Elisabeth Copijn vertelt me in een telefoongesprek dat Frans' oude studiegenoten hem er wel naar vroegen – wat die 'rare kleurtjes' om zijn planten deden, en dat hij daar nooit antwoord op gaf. Voor mijn gevoel zijn de kleurtjes er met grote vanzelfsprekendheid in geschilderd. Misschien zag hij inderdaad kleuren om planten. Misschien kwamen de kleuren bij hem intuïtief tevoorschijn tijdens het werkproces. Zelf denk ik – vanuit mijn eigen schilderervaring – dat als je je diep met een onderwerp verbonden hebt, en dat vervolgens in je atelier de ruimte geeft, er dingen kunnen gebeuren die je niet bewust besluit.

Bergpaden

Terwijl ik in de expositie letterlijk voor de werken door mijn knieën ga, stel ik me voor hoe onze schildersgroep straks in de Italiaanse bergen in stilte over bergpaden zal lopen – de aarde voelend onder onze voeten, de geuren van het bos inademend, ons dompelend in koude bergbeekjes; kijkend naar bijen, vlinders, libellen en waterjuffers die komen drinken van water uit de berg.

In de natuur tekenen en ermee samensmelten is voor mij een eerbetoon brengen aan die natuur. We zullen straks stoppen op plekken waar de natuur ons raakt – ons roept misschien wel. Op die plekken

Roggalele of oranjalele, Lillium croceum | Churfirsten, Walensee (geschilderd 1947)

Namiddag aan de Walensee, 16-8-1939

Vanaf 1931 werkte Frans Copijn op het pedagogisch instituut in Slot Gerswalde, Duitsland. In de nazitijd kreeg hij een beroepsverbod. Zijn schilderkunst werd gezien als 'ontwaarde kunst'. Dit landschapbeeld nam Copijn waar op 1-4-1945, om het begin april te schilderen

Opa's plek

Mijn opa's plek was de rotstuint met rhododendrons en azalea's die heerlijk roken. In het midden stond het atelier, verboden terrein voor ons kinderen. Alleen in de zeldzame momenten dat ik op het juiste tijdstip op de juiste plaats was, lukte het mij om voor hem de kolenkit naar het atelier te zeulen en werd ik toegelaten in zijn heiligdom. Wat was alles groot – gigantische meubels, nauwe gangetjes, het rood bedekte bed, de madonna boven het raam, die zo uit de hemel op mij neerkeek. Alles rook naar hout; muffig, vochtig, zoals op zolder. Heerlijk, een geur die nieuwsgierigheid opwekt. Er stonden schilderijen, rijen potten met pigmenten, mooi gesorteerde penselen die aan spijkertjes hingen op speciale borden. Er lagen stenen, er stonden kruiken en dozenvol papiertjes waar mandarijnen in verpakt hadden gezeten...

Sonne Copijn, kleindochter van Frans Copijn, in: Het boek van de aarde | 2025

Lauterbrunnental, 4-8-1939 (geschilderd september 1939)

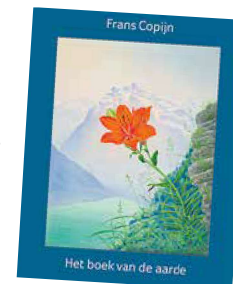

de exacte detaillering waarmee ieder zaadje, nerfje, steelaanzet en draaiing van het blad wordt weergegeven, en hoe dat alles leidt tot een wonderschoon uniek natuurboek – dat verder gaat dan wat ons fysieke oog waarneemt. Een aanwinst voor mijn boekenkast.

Hanneke van der Werf | derwerf.com

Frans Copijn: *Het boek van de aarde* | Uitgeverij Cichorei | Formaat: 227x290 mm | 220 blz. | €70 | ISBN: 9789083486512 | uitgeverijcichorei.nl

Website: franscopijn.nl | Eind 2025 volgt een tweede tentoonstelling in het Vredehuis, Riouwstraat 1, Den Haag: 23-11-2025 t/m 16-01-2026, 12:00 - 17:00 | vredehuis.nl | Opening: 23-11-2025, 13:00, door Elisabeth Copijn

column marije hage

Marije Hage is kunstenaar en predikant in het Friese Grou. Ze brengt graag een lofzang op de ineffectiviteit van het mens-zijn, op ons gestuntel, en op alle lieve, frustrerende, warme, irriterende, soms verdrietige, maar vooral ook ontroerende gevolgen daarvan. Na een ingrijpende ervaring nam ze even afstand. Dit is haar eerste nieuwe column.

Zo gezien te zijn

Enkele maanden geleden ervoer ik in een ervaring van diepe vreugde de aanwezigheid van Christus en daarmee, en dat is wellicht vreemd voor een predikant, eigenlijk voor het eerst Christus als levende nabije realiteit in mijn eigen leven. Het klinkt bizar als ik het zo opschrijf en misschien is het dat ook.

Wekenlang ben ik diep ontroerd bij het horen of noemen van de naam van Christus. En telkens die vreugde. Ik hoef er geen moeite voor te doen. Ik hoef het niet op te rakelen uit eigen diepte. Het is die vreugde die ik voelde en die dicht bij mij was. Zo dichtbij dat ik mij erin kon leggen. Er mij aan kon toevertrouwen. Ik ervaar het als een groot cadeau.

Soms denk ik weleens dat tijd zich niet (alleen maar) lineair afspeelt. Dat verleden, heden en toekomst in elkaar over kunnen lopen. Hoe dat werkt weet ik niet. Jaren geleden schreef ik dit gedicht. Als ik het nu weer lees, denk dat ik het voor Christus schreef, hoewel ik dat toen nog niet wist.

In het laatste zonlicht
laat ik mijn hoofd hangen
open mijn handen
en buig me voorover
als in een gebed.
En in mijn vallen
ben Jij daar
streelt mijn aarzelingen
laat mij mens zijn.
En als
zachtheid een kleur zou hebben
zo baad ik in genadig licht
zo komt iets wat onzeggbaar is
dichtbij
en
vult mij met de woorden:
het komt goed.
Oh, hoe graag ik wilde weten hoe dit moet
dit leven
is het niet meer dan dit:
een simpel
hier ben ik
met al mijn wonden en mijn breuken
mijn ongemak en mijn verdriet.
Zo te liggen in dit alles
in alles gezien te zijn
Hart open en
opnieuw geboren worden
met ogen open.
Gekend te zijn
in alle onvolkomenheden
en alle beurse plekken.
Niets meer te verbergen
en in dat moment
Vrij

Gierst, uit Marokaans zaad. Groenekan, 29-9-1933

Tot ver in de twintigste eeuw was gierst het hoofdvoedsel in Azië. Als voedingsmiddel is gierst ouder dan alle andere graansoorten. Gierst verdraagt geen kunstmest. Ehrenfried Pfeiffer was van mening dat gierst in de toekomst nog een belangrijke rol zou kunnen spelen als voedingsmiddel, omdat ze nog over oorspronkelijke, onverbruikte opbouwkrachten beschikt.

halen we onze schetsboeken tevoorschijn, en begroeten we de plek met een korte meditatie. Of het nu een varenblad is, een boom of een hele vallei – we verbinden ons ermee.

De uitnodiging om op zo'n moment niet alleen een boom te tekenen, maar om voor even de boom te zijn. Te ervaren hoe een oude tamme kastanje heel anders aanvoelt dan een fris varenblad dat in de wind staat te zwieren; hoe het landschap ademt, welk karakter het heeft, welke stemming het heeft – voorbij het fysieke kijkend, voorbij bast en bladnerf.

Eerst ervaren en dan pas tekenen en schilderen. Van zijn dochter Elisabeth begrijp ik dat dit precies is wat Frans deed. Aanwezig zijn in het landschap. Schilderen deed Frans nooit in de natuur zelf. In de natuur nam hij de tijd om het landschap zintuigelijk te ervaren. Hij stelde zich open, alsof hij het landschap in zichzelf liet plaatsnemen.

Vanuit die ervaring begon hij pas te schetsen. Het grote werk was dan al gedaan. En dan kon hij zijn onderwerp met een paar

rake lijnen neerzetten. Bekeek hij de schetsen – soms – jaren later in zijn atelier, dan kwamen de geuren, kleuren en geluiden weer op. Zijn schetsen en voorstudies werkten als een smeulend vonkje, dat hij in de stilte van zijn atelier zachtjes kon aanblazen, tot het herinnerde landschap onder zijn kwasten tevoorschijn kwam.

Boekenkast

De expositie en het net verschenen boek laten zien dat Frans Copijn het voor elkaar heeft gekregen om zijn vier grote interessegebieden – natuur, biologie, kunst en antroposofie – te verweven. Thuis leg ik *Het boek van de aarde* naast mijn oude natuurboeken. Ik ben opgegroeid onder een reproductie van de iconische schoolplaat 'In sloot en plas' van M.A. Koekoek uit de eerste helft van de twintigste eeuw. Sindsdien heb ik een zwak voor handgeschilderde natuurplaten.

Ik kijk naar de gesluisde achtergronden van zijn aquarellen en de gekleurde kalligrafieletters waarmee Frans zijn waarnemingen typeert, in combinatie met